

STEFÁN ANTAL KRISZTIÁN

Piaci elemek és a szervezett bűnözés összefonódása

Egy bűnszövetkezet története

Ahogy már a korábbi tanulmányaimban is megfogalmaztam, az ötvenes években bűncselekményeket elkövető bűnözői csoportok között rengetek hasonlóság felfedezhető.¹ Nem volt meghatározó, sőt szinte nem is létezett kiterjedt karrierbűnözői réteg. A korszak kriminológiájával és kriminalisztikájával foglalkozó szakemberek szerint ennek fő oka az volt, hogy ezen személyek az 1956-os forradalom után elhagyták az országot.² Frissebb kutatások erre nem találtak egyértelmű bizonyítékot, de nyilván, akik elhagyták hazánkat, azok a később készült életútinterjúkban nem ezen tevékenységüket „reklámozták”.³ Saját kutatásaim alapján a közeg sem volt ideális az ilyen ambíciókkal rendelkező személyek számára, hiszen fedőtevékenység nélkül könnyen az állami szervek és az igazságszolgáltatás célpontjává válhatott az adott illető. Ezek mellett fontos hangsúlyozni, hogy az államszocialista időszakban tevékenykedő szervezett bűnözői csoportok létrejöttéhez elengedhetetlen volt az állami vagyon kihasználása. Jelen tanulmányomban azt szeretném bemutatni, hogy ezek mellett a szövetkezeti vagyon felhasználása is megjelent a Kádár-korszak korai éveiben. Az alább bemutatott bűncselekmény szereplői egy piaci alapon működő gazdasági rendszerben nem vétettek volna a törvény ellen, azonban az államszocialista időszak Magyarországa, főleg annak első évtizedei nem ilyen gazdaságszervezési típusba esett. Az 1950-es évek gazdasági rendszere egy oligopol piacnak felelt meg, hiszen az állam volt a legjelentősebb szereplője a gazdaságnak, de monopoljogot ennek ellenére mégsem birtokolt, hiszen bizonyos engedéllyel rendelkező, többnyire kiskereskedők és magánzók megjelenhettek mellette a piacon, de az árak meghatározásába nem szólhattak – volna – bele. Az általam vizsgált bűnözői csoport ezt igyekezett befolyásolni, ezért árdrágítás vádjával bíróság elé kellett állniuk. A jogerőre emelkedett ítéletből azonban látni fogjuk, hogy a viszonylag alacsony büntetési tétel hátterében olyan enyhítő körülményként fellépő tényezők is szerepet játszottak, amelyekből a hatóságok és az igazságszolgáltatás a későbbiekben igyekezett tanulságokat levonni.

¹ Vö.: Stefán 2019, Stefán 2021, Stefán 2022.

² Dr. Bócz – Dr. Lakatos 2008: 52–56.

³ Bezsényi 2017: 49.

Kollektivizálás Magyarországon az 1950-es években

Annak érdekében, hogy megértsük, az adott események miért és hogyan történtek meg, valamint miért indult a részt vevő személyek ellen büntetőeljárás, fontos megismerni a gazdasági, különösen a mezőgazdasággal kapcsolatos kontextust az esetet megelőző néhány évben.⁴ A mezőgazdaság szocialista átszervezésének igénye az 1940-es évek végére került napirendre a szocialista tömb országokban. Ekkora vált nyilvánvalóvá, hogy például az 1945-ben meghirdetett földosztás csak a Magyar Kommunista Párt (MKP) népszerűségét kívánta növelni, hosszú távon Moszkva, valamint a Rákosi Mátyás vezette párvezetés is a szovjet minta átvételét tartotta követendőnek. A politikai elit egy három-négy éves átmenetben gondolkodott, tehát legkésőbb 1953-ra tette volna ennek az átszervezésnek a befejezését.⁵ A magyarországi parasztság azonban ódzkodott a változásoktól.⁶ Ugyan a szövetkezésnek megvoltak a hagyományai hazánkban – például az 1898 óta működő Hangya szövetkezetek formájában –, de a Szovjetunióban tapasztalt minta idegen volt a hazai viszonyok között. Amit a magyar földműves a Horthy-korszak alatt hallott a kolhozokról, valamint amit esetleg megtapasztalt a második világháború alatt és után a szovjet hadifogság alatt, az nyilvánvalóvá tette számára, hogy rossz „üzletet” csinál azzal, ha a saját földjét beadja a közösbe. Egyrészt saját jövedelmi helyzete válik bizonytalanra, másrészt pedig függő helyzetbe „kormányozza” magát. Ezenfelül pedig évtizedes berögződés volt a paraszti társadalomban, hogy a birtokolt föld nagysága határozza meg a család helyzetét a falusi társadalomban.⁷ Ennek fényében kezdetben a termelőszövetkezeti tagság jelentős része nem vagy csak nagyon kevés földtulajdonnal rendelkezett, ami nem tette lehetővé az előre eltervezett átmenet gördülékeny végrehajtását. Ezen szerény eredmények 1950-ben arra ösztökélték Rákosiékat, hogy változtassanak addigi elképzeléseiken. A termelőszövetkezek számát, illetve – főleg – földterületét is jelentősen növelni akarták.⁸ Ennek érdekében a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) két fronton indított támadást. Elsőként „a kulákságnak, mint osztálynak a felszámolása” került napirendre, másodsor pedig az újgazdák és a középparasztnak kerültek célkeresztbe, hiszen ezen csoportok is „elleneségei a szövetkezésnek, [s ezért – S. A. K.] kényszeríteni kell a parasztot, hogy többet áldozzon a szocializmus építéséért”.⁹ Az erőszakos fellépés

⁴Több kiváló írás is született a témában, ezek közül a teljesség igénye nélkül az alábbiakat ajánlom az olvasó figyelmébe: Cseszka 2004.; Farkas 2016.; Galambos–Horváth 2021.; Horváth G. K. 2019.; Horváth S. 2015.; Kisörsi 2014.; Kovács 2013.; Kunt 2018.; Ö. Kovács 2008.; Ö. Kovács 2012.; Ö. Kovács 2015.; Ö. Kovács 2020.; Ö. Kovács 2021.; Nagy 2011.; Valuch 1987a; Valuch 2003.; Varga 1997.; Varga 2001.; Varga 2009.; Varga 2015.; Varga 2018.

⁵Varga 2018: 4–9.

⁶Valuch Tibor egy másik tanulmányában is foglalkozott a Homokmégyen zajló kollektivizálás parasztságra gyakorolt hatásával 1956 és 1961 között. Az írás jól szemlélteti, hogy a helyi földművesek miképpen élték meg a térszerítés harmadik hullámát, azonban ez igaz volt már szűk tíz évvel korábban is. Valuch 1987b.

⁷Varga 2018: 9.

⁸Gyarmati 2011: 184–186.

⁹Varga 2008: 54.

azonban nem járt sikerrel, hiszen 1952-ben még mindig csak a szántóterület 18%-át művelték a termelészövetkezetek. Ennek fényében a vezetés módosította az átszervezés programját, ami egyet jelentett a kudarc beismerésével.¹⁰

A mezőgazdasági válság 1953 tavaszán Sztálin halálával politikai válsággal is kiegészült. A magyar párt- és állami vezetőket ezen év nyarának elején Moszkvába hívták, majd elsősorban Rákosi Mátyást bírálták az észszerűtlen iparosítás és hadseregreform, valamint az erőszakos kollektivizálás miatt. A pártvezető nem sok hajlandóságot mutatott a korrekciókra, ezért rövid időn belül megszületett a döntés, hogy miniszterelnöki tisztségéről le kell mondania, és azt az agrárszakértő Nagy Imre vegye át. Az „új szakasz” politikája enyhített a parasztság terhein, csökkentették a mezőgazdasági termelők adó- és beszolgáltatottsági kötelezettségeit, a földhaszonbérletet is engedélyezték 25 katasztrális holdig, valamint engedélyezték a termelészövetkezetekből való kilépést is, amivel a tagság jelentős része élt is. Nagy Imre programja idővel még jobban eltávolodott a szovjet modelltől, és a helyi sajátosságokra igyekezett hangsúlyt fektetni. A megvalósítást azonban a párt vezetését továbbra is birtokló Rákosi és köre igyekezett minden lehetőséggel akadályozni. A két irányzat közötti küzdelmet végül ismét egy külpolitikai fordulat döntötte el. 1954–55-ben az NSZK NATO-tagsága miatt újfent módosult a Szovjetunió politikája, és előtérbe került a nehéz- és hadiipar fejlesztése. Nagy Imrét 1955 tavaszán felmentették miniszterelnöki tisztségéből. Az új kormányfő Hegedűs András lett, aki Rákosi Mátyás hű támogatója volt, így a hatalom ismét ezen kör kezében összpontosult.¹¹

Az agrárpolitikában próbáltak részben visszatérni az 1948 és 1953 tavasza közötti koncepcióhoz, ezzel megindult a kollektivizálás második hulláma, de az „új szakasz” programjában sikeres elemeket sem tagadták meg.¹² 1955 őszére szemmel is jól láthatóvá vált, hogy a nyomás hatására egyre többen ismét beléptek a téeszbe, ami azt vetítette előre a hatalom számára, hogy ezt a növekedési ütemet akár gyorsítani is lehet. Ez azonban nem sikerült, hiszen a következő év tavaszán szembeötlő volt, hogy a parasztság erősödő ellenállásával kell kalkulálni. Ez visszaköszönt a begyűjtési kötelezettségeik elhúzódó teljesítésében, illetve voltak, akik ugyan visszaléptek a termelészövetkezetbe, azonban a munkát nem kezdték meg.¹³ Az ellenállás végül jelentős eredményt ért el, hiszen a pártvezetés olyan súlyosnak ítélte meg a helyzetet, hogy meghátrált, valamint engedélyezte a parasztok kilépését a téeszektől.¹⁴

Az újabb stratégiai terv kialakítására azonban a politikai elitnek már nem volt ideje, hiszen 1956 októberében a gazdasági recesszió politikai válsággal egészült ki. A falvakban október utolsó napjaiban azonban nem az erőszaké volt a főszerep. Többek között a földművelésből élők is kezükbe vették a saját sorsuk alakítását, és önszerveződésbe kezdtek. Ezt követően megfogalmazták azokat a követeléseiket, amelyekben azonnali

¹⁰ Varga 2018: 10.

¹¹ Uo. 11–12.

¹² Romány 2006: 105–108.

¹³ Tóth 2017.

¹⁴ Varga 2018: 13.

intézkedéseket vártak. Ezeket a tennivalókat két csoportba tudjuk osztani. Ezek közül az elsőbe azok tartoztak, amelyekben a parasztek azonosultak a forradalom helyi, valamint országos célkitűzéseivel, míg a másodikba azok, amelyekkel szerintük a parasztelles agrárpolitika által okozott sérelmeket lehetett orvosolni. A Kádár János vezette kormány a hatalom megszerzése után – taktikai okokból – nem akart éles konfliktusba keveredni a parasztsággal, ezért lehetőség nyílt a követelések részbeni teljesítésére. Ekkor úgy tűnt, hogy a frissen megalakult Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) nem törekszik az egyszektoros mezőgazdaság létrehozására. Ez a döntés rögtön javított a forradalom utáni hónapokban tapasztalt ellátási nehézségeken, hiszen a közel kétszáz ezer újonnan működésbe lépő egyéni gazdaság gyors fellendülést okozott.¹⁵

1957 végére, valamint 1958 elejére azonban az a tendencia rajzolódott ki a környező országokban, hogy a szocialista pártok – szovjet utasításra – sorra alakítják át a rendszerüket a korábbi kisüzemi mezőgazdaságról nagyüzemi mezőgazdasággá. Ennek köszönhetően nehéz döntés előtt állt az MSZMP: a termelőszövetkezetesítés újbóli elindításával felmondják a korábban a parasztságnak tett ígéreteiket. Emellett azzal is számolniuk kellett, hogy az erőszakos kollektivizálás (rém)képe még frissen élt a parasztság körében. Emellett azonban a kormánynak bizonyítania kellett rátermettségét és hűségét Moszkva előtt, ezért döntés született a harmadik kollektivizálási hullám megindításáról. A kampányban továbbra is szerepet játszott az erőszak, a nyomásgyakorlás és a zsarolás, de emellett több más tényező is. Sok helyen először a befolyásos, nagy tekintéllyel rendelkező gazdákat keresték meg, és nekik ajánlották fel a vezető szerepet a tsz-ben. Ezenfelül már engedélyezték a korábban „kulákként” megbélyegzett személyeknek is, hogy tagok lehessenek, mert szükség volt a tapasztalatukra és szakértelmükre.¹⁶ Emellett a kampány fő időszaka az ősztől tavaszig terjedő hónapokban tartott, amikor a mezőgazdasági munka szünetelt. A városi munkásokból, tanárokból és pártmunkásokból álló „agitátorcsapat” ilyenkor megszállta az adott községet, és folyamatosan győzködték a belépésről az ott élőket. Munkájukat a sajtó és a helyi propaganda is segítette, így egy nagyon alaposan kitervelt „hadjárat” keretein belül igyekeztek visszacsábítani a régi vagy meggyőzni az új tagokat. Ezek mellett azonban, ahogy korábban is írtam, a legvégső esetben továbbra is alkalmaztak erőszakot, lelki-pszichológiai ráhatást vagy a családtagokkal történő zsarolást.¹⁷ Mindezek a tényezők együttesen azt eredményezték, hogy 1959. nyár elejére a szövetkezeti tagok száma a háromszorosára, az összes terület pedig majd két és félszeresére nőtt az 1958 végihez képest.¹⁸

¹⁵ Ö. Kovács 2012: 271.

¹⁶ Varga 2018: 14.

¹⁷ Ö. Kovács 2012: 272–273.

¹⁸ Varga 2018: 15.

A bűnszövetkezet bemutatása

A tanulmány által tárgyalt bűncselekményt 1957 őszén követte el Alsópetényben Bander Imre, Hugyecz József és Fábíán István. Mindhárom vádlott gyerekkorától a faluban élt, és már szüleik is földműveléssel foglalkoztak.¹⁹ Bander 9, Hugyecz 8, míg Fábíán 12 kataszteri hold földterület tulajdonosa volt, és egyéni gazdálkodóként tevékenykedtek a forradalmat követő időszakban.²⁰ Hugyecz József 1948-ban tagja volt az Alsópetényi Földművesszövetkezetnek, míg a másik két személy az Alsópetényi Hangya Fogyasztási és Értékesítési Szövetkezet felügyelőbizottsági tagjai voltak.²¹ Az 1950-es évek közepén több újságcikk jelent meg a teljesítményeiről a helyi sajtóban.²² Az eset kiindulópontja az volt, hogy a helyi földműves-szövetkezet – indoklásuk szerint kereslet hiányában – nem vásárolta fel a zöldbabot a községben. Mivel a három férfi érintett volt, ezért ők úgy határoztak, hogy a termékeiket Budapest különböző piacain értékesítik, a meghatározott felvásárlási árnál drágábban. Mivel az első néhány alkalommal sikerrel jártak, és találtak vevőt a terményekre, ezért a faluban szintén zöldbabot termesztő gazdálkodók zöldbabját is megvásárolták, majd nyereséggel továbbadták. Hanzel Józsefnétől 70, Szklenár Kálmánnétől 15, Pongrácz Istvánnétől 50, Veres Józseftől 160, Szklenár Józsefnétől 14, Mojzer Pálnétől 23, Tácsik Mihálynétől 27 és Hanzel Jánosnétől 50, összesen 409 kg zöldbabot vásároltak fel. A vádlottak a termelőktől kilogrammonként 2-4 forint közötti áron vásárolták meg a terményt, majd ezeken 7 forintos áron adtak túl, tehát nagyjából 100%-os haszonkulccsal dolgoztak. Fábíán István egyénileg is vásárolt különféle terményeket, így például burgonyát is, amiket később értékesített a fővárosban. A vádlottak a bírósági tárgyaláson azzal védekeztek, hogy csak azért vásárolták fel és árusították a terményeket, hogy segítsék a gazdákat a faluban. Ezen álláspontjukat a bíróság nem fogadta el, mondván tevékenységükkel anyagi haszonra tettek szert, ami kimerítette az árdrágító üzérkedés büntetését. A BHÖ 265. paragrafusa szerint ez a következőt jelentette: „árucikkal árdrágításra alkalmas módon üzérkedik [az, aki – S. A. K.], különösen az árucikk árát az árunak a fogyasztóhoz juttatása végett nem szükséges közbenső kereskedéssel

¹⁹ A Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltárában szerettem volna megtudni, hogy ezek a személyek valaha voltak-e a helyi termelőszövetkezetek tagjai. Az Alsópetényi Munkás-Paraszt Mezőgazdasági Termelőszövetkezetet azonban csak 1961-ben alapították meg, addig nem működött tévesz a községben. Az azonban érdekesség, hogy Bander Imre 1963-ban termelőszövetkezeti elnök lett, de a másik két személy nem szerepel a tagok névsorában. Valószínűleg idős koruk miatt nem léptek be, hiszen Hugyecz és Fábíán is ekkor már idősebb volt, mint 50, míg Bander még csak 38 éves volt. HU-MNL-NML-XXX.601.a. 14/1963. Bander Imre megválasztása a termelőszövetkezet elnökévé.

²⁰ HU-MNL-NML-XXV.14.d 317/1957.

²¹ Talpassy 1948: 310.

²² Bander Imre 1954 első negyedében tojásbeadási kötelezettségeit 150 százalékkal teljesítette. Évi sertés-, vágómarha- és baromfibeadási kötelezettségeinek pedig 100 százalékan eleget tett. Szabad Nógrád 1954. április 10.; Fábíán Istvánnak pedig a földműves-szövetkezetnek nyújtott segítségét említik meg egy hónappal később. Szabad Nógrád 1954. május 19.

(láncolatossal kereskedéssel) drágítja.”²³ A Rétsági Járásbíróság 1958. február 11-én kelt ítéletében ezért Bander Imrét és Hugyecz Józsefet 8-8 havi börtönre, míg előbbi 800, utóbbit 700 forint pénzbüntetésre ítélte. Fábián István bűnösségét a nyomozás, valamint a tanúk kihallgatása során sem tudták megállapítani, ezért bizonyítottság hiányában felmentették.²⁴

A vádlottak fellebbeztek az ítélet ellen enyhítésért, ezért a Balassagyarmati Megyei Bíróságra került az ügy. A másodfokú bíróság április 23-án kelt, már jogerős ítéletében eltörölte a börtönbüntetéseket, és csak az elsőfokon megállapított 800, illetve 700 forintos pénzbüntetést hagyta helyben. Indoklásában a bíróság több érdekes pontot fogalmazott meg. Egyrészt leszögezték, hogy a vádlottak nem rendelkeztek terményfelvásárlásra és értékesítésre jogosító iparendeléssel, valamint közbenső szereplőként, kvázi viszonteladóként megjelentek a termelő és a fogyasztó között, ami a szocialista gazdaságfelfogásnak teljesen ellentmondott. A bíróság azonban kiemelte, hogy a vádlottak olyan idénycikkkel kereskedtek, amelynek felvásárlását az állam, illetve a szövetkezeti kereskedelmi szervek elhanyagolták, ezért ezen cselekményüknek volt bizonyos gazdasági indokoltsága. Megjegyezték, hogy a felvásárlás legtöbb esetben a termelők kezdeményezésére történt, akik romlandó árufeleslegüktől akartak megszabadulni. Az ügyész véleménye szerint a kereskedés a termelői értékesítés mellett mellékes jellegű volt, illetve csak a legmagasabb árkülönbség esetén érhettek el jelentős nyereséget a részt vevő személyek. Ennek fényében, valamint mert korábban büntetlen előéletű családos emberekről volt szó, ezért a bíróság nem tartotta szükségesnek a börtönbüntetés letöltését.²⁵

Összegzés és konklúzió

Fel lehet tenni azt a kérdés, hogy egy ilyen jelentéktelennek tűnő ügy miért kerülhet összefüggésbe a szervezett bűnözéssel. Alapvetően az árdrágítás volt a rendszer ideológiai alapelveivel szemben az egyik legkirívóbb bűncselekmény.²⁶ Egy szocialista rendszer alapvetése, hogy sem az állami vállalatok, sem pedig a szövetkezetek nem rendelkezhetnek profittal, a bürokrácia határozza meg, hogy a bevételekből mit és mire használhatnak fel.²⁷ Ennek fényében nem léphetett a piacra egyéni gazdálkodóként akárki, csak néhány olyan személy, aki kiskereskedői engedéllyel rendelkezett. Ennek oka, hogy ha az állam engedte volna, hogy a magántermelők ellepjék a piacot, akkor egyrészt saját maguknak teremtettek volna konkurenciát, másrészt pedig az értelmezhető földtulajdonnal rendelkező parasztok mind kiléptek volna a kolhozból.

²³ Dr. Szűcs – Dr. Bánó 1947: 53.

²⁴ HU-MNL-NML-XXV.14.d. 317/1957.

²⁵ HU-MNL-NML XXV.4.c. 173/1958.

²⁶ Dr. Szűcs – Dr. Bánó 1947: 53.

²⁷ Kornai 2012: 104–112.

Harmadrészt pedig egyértelmű, hogy a magántulajdonon alapuló parasztgazdaság nem volt összeegyeztethető a bürokrácia totalitáriánus hatalmával, mert így hosszabb – de akár rövidebb – távon önálló gazdasági, majd később politikai és társadalmi tényezővé válhatott volna. Ennek ellenére Magyarországon működött a magán-kiskereskedelem valamilyen formája, azonban ennek a részaránya az összes ipari és kereskedelmi szolgáltatásban elenyészően csekély volt.²⁸

Az általam bemutatott eset csak súrolta a szervezett bűnözés kérdéskörét, de a Bezsényi Tamás által bemutatott Gelenczei-ügy ezt mutatta be nagyban. A szombathelyi Gelenczei Mihály és társai 1958-ban kezdtek el nagyobb mennyiségben zöldséget felvásárolni, amire volt is engedélyük, hiszen – szemben az általam bemutatott esettel – rendelkeztek kiskereskedői engedéllyel. Azonban egy idő után akkora befolyásra tettek szert, hogy Vas megyén kívül is tevékenykedtek, ezzel pedig gyakorlatilag átvették a földműves-szövetkezetek szerepét, és az elméletben nem létező piacon vetélytársaivá váltak az államnak.²⁹

Ami viszont közös pont, hogy vagy megúszták büntetlenül, vagy elenyésző büntetést kaptak a bűnözői csoportban részt vevők. Az én esetemben már az is furcsa volt, hogy a másodfokú bíróság részben megvédte a vádlottakat, és igazat adott a zöldségekkel kereskedő földműveseknek. Kutatásaim alapján az 1950-es évek első felében az árdragítás miatt jogerősen elítélt vádlottak rendre letöltendő börtönbüntetést kaptak. Ezzel szemben a bürokrácia működésében is megfigyelhető volt egyfajta változás. Próbáltak tanulni az ehhez hasonló bűncselekményekből és kedvezményeket adni olyan szereplőknek, akik adott esetben nem vetélytársaként jelennek meg a piacon az állam mellett. Elenyésző, de mindenképpen volt szerepe az ehhez hasonló ügyeknek, hogy a mezőgazdaságban és a harmadik kollektivizálási hullámban változások következzenek be. Utóbbi esetében előfordultak olyan spontán tiltakozások, ahol elégedetlenkedtek a tsz-tagok, hogy a terményeikért sok esetben nem pénzt, hanem más terményeket kaptak, amikkel aztán nem tudtak mit kezdeni. A tanulmányban szereplő esetben is azt láthattuk, hogy amit a helyi szövetkezet nem vásárolt meg, azzal a termelők nem tudtak mit kezdeni, és mindenkinek az lett volna az érdeke, hogy ezeken túladjon. Ennek értelmében a Földművelésügyi Minisztérium 1961. január 11-én kelt határozatában kihirdette, hogy a jövőben a termelőszövetkezeteknek a számukra szükséges zöldségeket és gyümölcsöket fel kell vásárolniuk, és a felvásárolt terményekért pénzben kell fizetniük. Ezek mellett bizonyos mértékig engedélyezte mind a kolhoztagoknak, mind az egyéni gazdálkodóknak, hogy az állami ellátórendszer számára nem szükséges terményeket – meghatározott áron – eladhassák a piacokon, és ez a jövőben nem számít büntetendő cselekménynek.³⁰

Felmerülhet az a kérdés, hogy ezen tevékenységeket értelmezhetjük-e a termelőszövetkezetek elleni ellenállási stratégiának. Véleményem szerint erre azért nem a válasz, mert Varga Zsuzsanna kutatásai alapján az első két hullámban csak a belépett tagok esetében figyelhető meg ellenállás. Ilyenek voltak a közös munka megkezdésének

²⁸ Uo. 113.

²⁹ Vö.: Bezsényi 2017.

³⁰ Varga 1997: 239–268.

késleltetése, az alakulógyűlésről való távolmaradás, a belépési nyilatkozat visszakövetelése vagy az állatok és szerszámok bevitelének megakadályozása.³¹ Amikor már ezen próbálkozások sem értek sikert, akkor a harmadik kollektivizálási hullám idején olyan stratégia jelent meg, hogy az ellenállók őszi előtt igyekeztek minden természetesen és állaton túladni, de ez nem képviselt jelentős mennyiséget.³² Emellett az a tény, hogy Bander Imréről 1963-ra termelészövetségi elnök lett Alsópetényben, azt mutatja, hogy a hatalom módosult kollektivizálási stratégiája változást idézett elő a parasztság köreiből.

Összességében ez az eset azt mutatja meg, hogy a Kádár-korszak első éveiben az állam volt, hogy nem agresszióval reagált bizonyos gazdasági folyamatok ellen, hanem azokat megvizsgálva igyekezett tanulni belőlük, majd felhasználni azokat a jövőben. Egyrészt az érdekei is ezt kívánták, hiszen mindenképpen szeretett volna sikert elérni a harmadik tévesztési hullámban, így meggyőzve újabb embereket a csatlakozásra, de a rendszer stabilitása miatt is szükség volt az ilyen gesztusok gyakorlására.

Felhasznált források

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltára (HU-MNL-NML)

XXV.4.c. A Balassagyarmati Megyei Bíróság iratai

XXV.14.d. A Rétsági Járásbíróság iratai

XXX.601.a. Az alsópetényi Munkás-Paraszt Szövetség Mgtsz iratai

Sajtó

Szabad Nógrád 1954.

Felhasznált szakirodalom

Bezsenyi Tamás 2017: „Nem szabad minden egyszerű tolvajlásból rendszer-ügyet csinálni”. A szocialista kori magánkereskedelem és állami vendéglátás területén jelentkező szervezeti és szervezettséget mutató bűnelkövetői hálózatok összehasonlítása. In: Kovács Janka – Kökényessy Zsófia – Lászlófi Viola (szerk.): *A normán innen és túl. Tanulmányok a Történeti Kollégium konferenciájának előadásaiából.* ELTE BTK Történeti Kollégium, Bp. 47–77.

³¹ Tekintve, hogy Alsópetényben ekkor nem működött termelészövetségi elnök, nem is lehettek ellenállók.

³² Varga 2018: 14.

- Cseszka Éva 2004: A kollektivizálás feltételei és körülményei a Rákosi-rendszerben 1948–1953. *Heller Farkas Füzetek* 2. évf., 1. sz. 66–80.
- Dr. Bócz Endre – Dr. Lakatos János 2008: A kriminalisztika egyes aktuális elméleti kérdései. Rendőrtiszti Főiskola, Bp.
- Dr. Szűcs Gábor László – Dr. Bánó Ernő 1947: Az árdrágító és közellátás érdekét veszélyeztető bűncselekmények az uzsorabíróági külön tanács (munkásbíróóság) előtt. Hernádi Kiadó, Bp.
- Farkas Gyöngyi 2016: Lázadó falvak. Kollektivizálás elleni tüntetések a vidéki Magyarországon, 1951–1961. Korall, Bp.
- Galambos István – Horváth Gergely Krisztián (szerk.) 2019: Magyar dúlás. Tanulmányok a kényszerkollektivizálásról. MTA BTK Történelemtudományi Intézet, Bp.
- Gyarmati György 2011: A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956. ÁBTL-Rubicon, Bp.
- Horváth Gergely Krisztián 2019: A kommunista agrárpolitika és a kollektivizálás első hulláma Magyarországon. *Magyar Szemle* 28. évf., 3-4. sz. 49–60.
- Horváth Sándor 2015: Az erőszak államosítása és a kollektivizálás – kutatási problémák és keretek. In: Horváth Sándor – Ö. Kovács József (szerk.): Állami erőszak és kollektivizálás a kommunista diktatúrában. MTA BTK Történelemtudományi Intézet, Bp. 9–28.
- Kisőrsi Zsófia 2014: „A suszter mit értett ahhoz, hogy hogyan kell szántani?”. Városi agitátorok Vas megye falvaiban az utolsó kollektivizálási hullám idején. *Első század* 13. évf., 1. sz. 55–87.
- Kornai János 2012: A szocialista rendszer. Kalligram, Bp.
- Kovács Csaba 2013: Panaszok a kollektivizálás befejező hullámának időszakából. Az egyéni és a szövetkezeti gazdálkodás problémáinak sajátosságai. *Múltunk* 58. évf., 3. sz. 207–251.
- Kunt Gergely 2018: A kollektivizálás első hullámának mikroszintű tapasztalatai. In: Horváth Gergely Krisztián (szerk.): Vakvágány. A „szocializmus alapjainak lerakása” vidéken a hosszú ötvenes években 1. MTA Bölcsészettudományi Központ, Bp. 483–513.
- Nagy Netta 2011: A helyi társadalom és az 1945–1956 közötti beszoigáltatás, begyűjtés néprajzi megközelítésben. Doktori értekezés, Bp.
- Ö. Kovács József 2008: „Ekkora gyűlölet még nem volt a falunkban, mint most”. Szövegek és kommentárok az erőszakos kollektivizálás befejező hullámáról. *Századvég* 13. évf., 47. sz. 37–69.
- Ö. Kovács József 2012: A paraszti társadalom felszámolása a kommunista diktatúrában. A vidéki Magyarország politikai társadalomtörténete 1945–1965. Korall, Bp.
- Ö. Kovács József 2015: Állami erőszak, paraszti társadalom, kollektivizálás – kutatási kérdések és válaszok. In: Horváth Sándor – Ö. Kovács József (szerk.): Állami erőszak és kollektivizálás a kommunista diktatúrában. MTA BTK Történelemtudományi Intézet, Bp. 9–28.

- Ö. Kovács József 2020: A kollektivizálás hatásai. In: Balogh Péter Piusz – Réger Ádám (szerk.): *Insigni die sollemnitatis. Írások Ullmann Péter Ágoston O. Praem. 80. születésnapjára. Gödöllői Premontrei Apátság, Gödöllő.* 451–462.
- Ö. Kovács József 2021: Kényszerkollektivizálás és az „elfelejtett következmények”. *Forrás* 53. évf., 7-8. sz. 74–82.
- Romány Pál 2006: Az „új szakasz” agrárprogramja. In: Sipos Levente (szerk.): Nagy Imre és kora. Tanulmányok és források. IV. Nagy Imre Alapítvány, Bp. 105–108.
- Stefán Antal Krisztián 2019: A szervezett bűnözés hajnala? Bűnszövetkezetek Nógrád megyében az 1950-es években. *Historia Nostra* 3. évf., 1. sz. 175–206.
- Stefán Antal Krisztián 2021: „Minden bűnügynek vannak elgondolkodtató, megfontolásra érdemes tanulságai...” *Historia Nostra* 5. évf., 1. sz. 111–142.
<https://doi.org/10.46433/HistoriaNostraV.2021.111>
- Stefán Antal Krisztián 2022: A szervezett bűnözés alakulása Nógrád megyében a Kádár-korszak első éveiben. Egy doktori értekezés margójára. In: Gál Máté – Gyebnár Kristóf – Stefán Antal Krisztián (szerk.): *A közigazgatás területei változásai Észak(kelet)-Magyarországon a modern korban.* Líceum Kiadó, Eger. 301–311.
<https://doi.org/10.46403/Akozigtortvalt.2022.301>
- Talpassy Tibor (szerk.) 1948: Szövetkezeti kompasz az 1948–1949. évre. Bp.
- Tóth Bálint 2017: „Aki kihúzza a mezsgyekarót, azt agyonverjük”. Békési parasztok „ellenállása” az 1950-es években. https://ntf.hu/index.php/2017/05/17/aki_kihuzza_a_mezsgyekarot_azt_agyonverjuk_bekesi_parasztok_ellenallasa_az_1950-es_evekben/ (letöltés: 2022. 10. 31.)
- Valuch Tibor 1987a: „Nem hagyjuk a téesz-szervezést a véletlenre...”. *Kollektivizálás Homokmgyen 1958–1961.* *Aetas* 3. évf., 3. sz. 24–50.
- Valuch Tibor 1987b: *A hagyományos világ alkonya.* Országos Közművelődési Központ, Bp.
- Valuch Tibor 2003: Változó idők – változó szokások. A tevékenység szerkezet, a jövedelem és a fogyasztás átalakulása a magyar falvakban a kollektivizálás időszakában. In: Ormos Mária (szerk.): *Magyar évszázadok. Tanulmányok Kosáry Domonkos 90. születésnapjára.* Osiris, Bp. 311–322.
- Varga Zsuzsanna 1997: A Hajdú-Bihar megyei mezőgazdasági termelőszövetkezetek érdekérvényesítési küzdelmei a korai Kádár-korszakban. In: Radics Kálmán (szerk.): *A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve.* Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, Debrecen. 239–268.
- Varga Zsuzsanna 2001: *Politika, paraszti érdekérvényesítés és szövetkezetek Magyarországon 1956–1967.* Napvilág Kiadó, Bp.
- Varga Zsuzsanna 2008: „Kényszeríteni kell a parasztot...” Hatalom és agrártársadalom az 1950-es években. In: Szederjesi Cecília (szerk.): *Megtorlások évszázada.* Nógrád Megyei Levéltár – 56-os Intézet, Salgótarján–Bp. 2008.
- Varga Zsuzsanna 2009: Megtanulták a leckét? A magyar pártvezetés és kollektivizálás, 1958–1961. In: Halmos Károly – Klement Judit – Pogány Ágnes – Tomka Béla (szerk.):

A felhalmozás míve. Történeti tanulmányok Kövér György tiszteletére. Századvég, Bp. 463–474.

Varga Zsuzsanna 2015: Paraszti ellenállási stratégiák a kollektivizálás befejezése után. *Betekintő* 9. évf., 3. sz. 1–12.

Varga Zsuzsanna 2018: A kollektivizálás „hullámvasútján”. A téészesítés három szakasza. *Rubicon* 29. évf., 9. sz. 4–15.